

Makale Gönderim Tarihi: 26/03/2019 - Makale Kabul Tarihi. 28/05/2019

AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI: AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DOĞU KOMŞULARIYLA İLİŞKİLERİ*

Esra EROL ERGAN** & Seyhun DOĞAN***

Öz

Bu çalışmanın amacı, 2004 yılında uygulamaya konulan Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında Avrupa Birliği'nin Doğu Komşuları ile olan ilişkilerini incelemektir. Avrupa Komşuluk Politikası'nın ana amacı; çevre ülkelerde istikrarın sağlanması ile demokratik dönüşüme ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktır. Avrupa Birliği, politikaya işlevlik kazandırmak ve Doğu komşularıyla işbirliğini geliştirmek amacıyla 2009 yılında Doğu Ortaklığı girişimini oluşturmuştur. Bu girişim, ortaklar arasındaki ekonomik ve siyasi işbirliğini derinleştirilmesi açısından dönüm noktası olmuştur. Çalışmada Doğu Ortaklığı girişiminde yer alan Beyaz Rusya, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ülkeleri gelir seviyelerine göre kategorize edilerek incelenmiştir. Ayrıca, bu ülkelerin, liberal ekonomik unsurların ülkelerde ne ölçüde uygulandığını tespit eden ekonomik özgürlük endeksi ile Dünya Bankası tarafından yayınlanan yönetim kalitesi açısından durum analizleri yapılmıştır. Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde şekillenen ilişkiler değerlendirildiğinde; Avrupa Birliği'nin Moldova, Ukrayna ve Gürcistan ile yoğun ekonomik ilişkiler kurduğu, diğer ülkelerle kıyaslandığında Gürcistan'ın hem ekonomik özgürlük hem de yönetim kalitesi açısından daha iyi bir konumda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Komşuluk Politikası, Doğu Ortaklığı, Serbest Ticaret Anlaşması, Ekonomik Özgürlük, Yönetişim Kalitesi.

THE EUROPEAN NEIGHBORHOOD POLICY: EUROPEAN UNION'S RELATIONS WITH ITS EASTERN NEIGHBORS

Abstract

The aim of the study is to examine the relations of European Union with its Eastern Neighbors from the perspective of the European Neighborhood Policy launched in 2004. The main goal of the European Neighborhood Policy is to contribute to the democratic transformation and economic development of neighboring countries by providing stability. European Union started the Eastern Partnership initiative in 2009 in order to ensure effective function and to improve the cooperation with its Eastern neighbors. This initiative can be considered as a milestone in terms of economic and political cooperation between the partners. In this study, Belarus, Ukraine, Moldova, Georgia, Armenia and Azerbaijan, which take part in the Eastern Partnership initiative, were analyzed according to their income levels. Besides, situation analyzes of these countries were made in terms of governance quality issued by the World Bank and economic freedom index that determines the extent to which liberal economic elements are applied in the countries. When the relations formed within the framework of the European Neighborhood Policy were evaluated, it was concluded that European Union

*Bu makale, Prof. Dr. Seyhun Doğan'ın danışmanlığında Esra Erol Ergan tarafından hazırlanan "Avrupa Komşuluk Politikası Kapsamında Avrupa Birliği'nin Komşu Ülkeler ile Dış Ticaret İlişkisi: Ekonometrik Bir Uygulama" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

**Dr., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, esraeroltr@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4774-0201>

***Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, sdogan@istanbul.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3450-0612>

established intense economic relations with Moldova, Ukraine and Georgia had a better position in terms of both economic freedom and governance quality compared to other countries.

Keywords: *European Neighborhood Policy, Eastern Partnership, Free Trade Agreement, Economic Freedom, Governance Quality.*

Giriş

Her genişlemeyle birlikte Avrupa Birliği (AB)'nin coğrafi yapısı büyük ölçüde değişmekte, yeni sınırlar oluşmakta ve yeni komşulara ulaşmaktadır (Balfour, Ratta, 2008: 7). Kuruluşundan bu yana en büyük genişleme ise, literatürde “big bang” (büyük patlama) diye adlandırılan on yeni ülkenin katılımıyla 2004 yılında yaşanmıştır. Bu tarihi genişleme ve sonraki dönemde üç yeni ülkenin daha AB'ye dahil olmasıyla Birlik sınırı son şeklini almıştır. Doğu'da Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova Cumhuriyeti ve Rusya ile ortak sınırlara ulaşılmış, güneyde ise Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta'nın katılımıyla Akdeniz ülkelerine daha da yakınlaşma gerçekleşmiştir. Bu genişlemenin ardından yeni konjonktüre göre politika geliştirmek Birlik açısından zorunlu hale gelmiştir. Çevresinde yeni bölünmelerin oluşmasına fırsat vermemek ve var olan tehditler ile fırsatları değerlendirmek amacıyla Avrupa Komşuluk Politikası 2004 strateji belgesi ile uygulamaya geçmiştir. Bu kapsamda, Birliğin doğu ve güney komşuları olmak üzere onaltı ülke politikaya dahil edilmiştir. Beyaz Rusya, Moldova, Ukrayna, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile ilişkiler ise, 2009 yılında Doğu Ortaklığı (DO) girişimiyle ileri bir boyuta taşınmıştır.

Komşuluk politikasına yönelik ilk önemli belge, 2003 yılı Mart ayında “Daha Geniş Avrupa: Güney ve Doğu Komşularla İlişkilerde Yeni Çerçeve” adlı belgedir. Bu belgede, Avrupa Komşuluk Politikası'nın öncelikli amaçları yer almaktadır. Bunlar: (i) Avrupa'da yeni bölünmelerin olmaması ve sınırların ötesinde istikrar ve refahın yayılması (ii) Bir refah bölgesi ve samimi bir komşuluk ilişkisi geliştirmek amacıyla “arkadaş çemberi” çatısı altında yakın, barışçıl ve işbirliği içerisinde ilişki kurulmasıdır. Amaçların gerçekleştirilmesi, ortak değerlerin kabulü ve siyasi, ekonomik ve kurumsal reformların etkili uygulanmasının karşılığında olacaktır. Ayrıca, raporda politikanın temel argümanları ortaya konulmakta ve komşu ülkelerle ilişkilerin daha da güçlendirilmesi için iki ana hedef doğrultusunda hareket edilmesi amaçlanmaktadır (European Commission, 2003: 9). Bu hedefler şunlardır: (i) Daha derin ekonomik entegrasyon, yoğunlaştırılmış siyasi ve kültürel ilişkiler, geliştirilmiş sınır ötesi işbirliği ve AB ve komşuları arasındaki çatışmaları önlemede sorumluluğun paylaşılmasına dayanan değerlerin ve refahın paylaşıldığı bir alan yaratmak. (ii) Komşu ülkelerin siyasi ve ekonomik alanda yaptıkları ilerlemelere cevaben farklılaştırılmış çerçeve altında ayrıcalıklı ilişkiler ve somut faydaları komşu ülkelere sunmak.

İkinci önemli belge ise, politikanın temel amaç ve araçlarının yer aldığı 2004 yılında yayınlanan “Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi”dir. Bu raporla birlikte komşuluk politikası yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Belge içerisinde komşu ülkelerle kurulması öngörülen ilişkinin boyutları yer almaktadır. Daha açık bir ifadeyle, komşu

ülkelerle kurulacak yakın ilişkinin sınırlarını belirleyecek teklifler yer almaktadır (Ayvaz, 2009: 61). Komşuluk politikasının çıkış amacının, Birliğin çevresinde duyduğu güvenlik endişesinin olduğunu belirtmek gerekir. Bununla birlikte Avrupa Komşuluk Politikası, komşu ülkelere ekonomik, siyasi ve güvenlik ayakları olmak üzere, bu alanların bir araya getirildiği tek ve uyumlu bir çerçeve sunmaktadır (Maurer, 2007: 1).

Çalışmada, Avrupa Birliği'nin doğu komşuları ile olan ilişkileri komşuluk politikası çerçevesinde ele alınmış olup, politika reformlarının ilgili ülkelerde gerçekleşip gerçekleşmediği ile ilgili değerlendirmeyi yapabilmek için ekonomik performans göstergeleri, ekonomik özgürlük endeksi ve yönetim kalitesi analizinden yararlanılmıştır. Çalışmada öncelikle komşuluk politikasının en önemli aracı olan eylem planları ele alınacak, politikanın Doğu Ortaklığı girişimi ve bu kapsamda komşu ülkelere reformları gerçekleştirme karşılığında yapılan teklifler incelenecek ve ülkelerin mevcut durumları analiz edilecektir.

1. LİTERATÜRE BAKIŞ

Komşuluk politikası 2000li yılların ortalarında araştırmacılar tarafından incelenen oldukça yeni ve dikkat çekici bir alandır. Özellikle genişleme politikası çalışan araştırmacıların çoğu, bu politikaya doğru yönelmektedir. Geçmiş çok yeni olmasına rağmen oldukça zengin bir literatüre sahiptir. Komşuluk Politikasına olan yaklaşımları, dört ayrı grupta toplamak mümkündür. Bunlar (Nitoiu, 2017: 197):

Birinci grup; kurumsal yaklaşımçı gruptur (Tassinari 2009; Manners 2009). Bu gruptakiler; Birliğin çıkar, norm ve değerlerinin komşuluk politikasının gelişiminde rol oynadığı iddiasındadırlar. Birlik kurumlarının ve üye devletlerinin politikaya önemli katkı sağladığı, araştırmacılar tarafından genel kabul görmüş bir durumdur. Özellikle, Avrupa'nın çevresini idare etmek için kullandığı en etkili araç olarak bilinen genişleme politikası, komşuluk politikasının çıkış noktası olarak görülmektedir (Tassinari, 2009: 33). Komşuluk politikası, genişleme politikası ile benzer süreçlerden geçilerek komşu ülkelerde istikrar ve güvenliği sağlamayı amaçlanmaktadır. Ancak, amaçlar ve kullanılan araçlar yakın olmakla beraber, aynı bütçe ve aynı perspektif komşu ülkelere sunulmamaktadır. Manners, komşuluk politikasının; ne katı bir şekilde genişleme politikası ne de dış politika aracı olmadığını; iç içe geçmiş karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ifade etmektedir (Manners, 2009: 30).

İkinci grup (Ademmer, Delcour, Wolczuk 2016; Schimmelfennig and Scholtz 2008); politikayı Birliğin ilgili ülkelerin iç reformlarına ne kadar etki ettiğini sorgulayarak ele almaktadırlar. Özellikle komşu ülkelerdeki çeşitli sektörlerin ve siyasi dönüşümün ne derecede gerçekleştiğini incelemektedirler. Ademmer vd. (2016), Birlik ile Rusya'nın ortak komşuları üzerindeki jeopolitik rekabetin giderek arttığını belirterek yerel (komşu) kurumlar ve politikalar üzerindeki etkisini incelemiştirler. Birlik ya da Rusya'nın bölgesel entegrasyon ve yerel sektörel reformlar üzerinde etkisinin olmadığını, yerel aktörlerin reformları gerçekleştirmede kilit aktörler olarak kaldığını belirtmektedirler. Schimmelfennig and Scholtz (2008), üçüncü ülkelerde demokrasinin

yükselmesi için Birlik siyasi şartının ne kadar etkili ve ilgili olduğunu araştırmışlardır. Birliğin güney ve doğu komşularının da dahil edildiği otuzaltı ülke panel veri ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda; AB'nin siyasi reform karşılığında üyelik perspektifi sunması halinde koşulluluk ilkesinin komşu ülkelerdeki demokrasi seviyesinin yükselmesi konusunda etkisinin olacağını; ancak üyelik teklifinden yoksun olan AB teşviklerinin demokratik değişimi güvenilir bir şekilde teşvik etmeyeceği sonucuna varmışlardır.

Üçüncü grup (Aliboni 2005; Maurer 2007; Monastiriotis, Borrel 2012); politikayı Birliğin dış politikası olarak ele almaktadırlar. Dış politika aracı olarak politikanın daha çok güvenlik ve istikrar boyutu araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Örneğin Maurer (2007), birçok politikanın tek ve kapsamlı bir çatı altında komşuluk politikası kapsamı içerisinde sunulduğunu; ancak, geleneksel ortak dış ve güvenlik politikasından farklılaştığını ifade etmektedir. Bu farkın, Avrupalı aktörlerin (Komisyon, Konsey Sekreteryası ve üye ülkeler) zaman içindeki etkileşimlerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Aliboni (2005), politikanın jeopolitik etkilerini inceleyerek, olası senaryoları analiz etmiştir. Ona göre; Birlik, siyasi gücünü arttırmak için krizleri etkisiz duruma getirmede ve karışıklıkları çözmede daha etkin davranmalı ve bunu yaparken ortak dış ve güvenlik politikası ve güvenlik stratejisinden yararlanmalıdır. Monastiriotis, Borrel (2012), politikanın ana inceleme konusunun politik ve güvenlik boyutu olduğunu; ancak, politik ekonomi yönünün zayıf kaldığını ifade etmektedir. Ona göre; ekonomik boyutuna verilen ikinci önemin sebebi, politikanın demokratikleşme ve kurumsal ajandalarına bağlı olarak incelemelerin yapılmasıdır. Ancak, ekonomik yönünün iki açıdan merkezi durumda kaldığını ifade etmektedir. Bunlar: (i) Koşulluluk şartı gereği politika reformlarını yerine getirmede karşılık (ödül) olarak Birlik piyasasına giriş ya da finansal yardımların sunulması (ii) Koşullar ne olursa olsun, komşuluk politikası ile Birliğin çevresiyle olan ilişkilerin daha yakın ekonomik bağların kurulmasına ve komşu ülkeler ve AB arasında ticaretin artmasına neden olmasıdır. Bu grupta yer alan araştırmacılardan bazıları, AB'nin uluslararası arenadaki aktörlüğü ve varlığının ne anlama geldiğini sorgulamaktadırlar. Örneğin Manners (2009), Birliği “normatif güç” olarak nitelendirmektedir. Manners'a göre, Birlik komşuluk politikası aracılığıyla normlara ve değerlere dayalı etki gücünün politik ve askeri güçten daha etkili olduğunu savunmaktadır. Boedeltje, Houtum (2011), politika amaçlarının iç dönüşüme, bunun ötesinde Avrupalılaştırma sürecine daha fazla katkıda bulunma hedefinin olduğunu; Avrupalılaştırmanın, AB değerlerinin normatif bir süreç izleyerek şartlılık ilkesi ve komşu ülkelerle sosyalleşmeyle ortaya çıktığını belirtmektedirler. Bu grupta yer alan Marchetti (2006), Damro (2012), Guban (2016) ise Birliği “piyasa güç” olarak tanımlamaktadırlar. Damro (2012), piyasa ile ilgili politika ve düzenlemelerin dışsallaştırılması ile Birlik piyasasının çekici hale getirildiğini savunmaktadır. Marchetti (2006) komşuluk politikasını, komşuların Birlik ekonomik faaliyetlerinden yararlanmasını sağlayan bunu yaparken güçlü ekonomik bağlar ile bağlayan ekonomik çevre olarak nitelemektedir. Guban (2016) ise, AB norm ve değerleri yerine ekonomik

çıkar ve piyasa ile ilgili düzenlemelerin daha cazip olduğunu savunmaktadır. Eylem planlarında bu konularla ilgili düzenlemelerin açıkça yer aldığını ifade etmektedir.

Son gruptakiler ise (Cadier 2014, Truyens 2015); politikanın bölgesel ve coğrafi boyutunu ve sonuçlarını ele alarak incelemiştir. Cadier (2014), politikanın doğu komşuları ile olan ilişkilerini (Doğu Ortaklığı) ele alarak, bölgedeki Rusya ile Birlik arasındaki rekabeti Ukrayna örneği üzerinden analiz etmiştir. Sonuçta, AB'nin bölgeye yönelik çıkarlarını daha açık bir şekilde tanımlamaya ve değerlerine sıkı sıkıya bağlı kalmaya çalışmasını, politikanın tek tek ülkeler yerine (Ukrayna örneği) bölgesel boyutunun vurgulanmasını ve komşu ülkelere özgü stratejik, politik ve ekonomik yapıların göz önünde bulundurulmasını önermektedir. Aynı şekilde Truyens (2015), komşuluk politikasının doğu ülkeleri ile olan ilişkilerini incelemiştir. Ona göre; politika sayesinde Birlik bölgede etkinliğini arttırmakta; ancak, ekonomik, yönetim ve çözülmemiş sorunlar bölgede devam etmektedir.

2. AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI EYLEM PLANLARI

Avrupa Komşuluk Politikası'nın uygulanması komşu ülkeler ve Birlik tarafından hazırlanan eylem planları ile üç ana ilke üzerinden yürütülmektedir. Bunlar: (i) Farklılaştırma ilkesi, (ii) Sürece ortak sahip çıkma ilkesi (iii) Koşulluluk ilkesidir. Eylem planları ise, yasal olarak bağlayıcı özelliği bulunmayan üç-beş yıllık süreci kapsayan politik sözleşmeler olup, farklılaştırma ilkesine göre hazırlanan, her ülkenin ihtiyaçlarını ve kapasitesini yansıtan, aynı zamanda ortak çıkarları da dahil eden komşu ülkelerde yapılması öngörülen reformları içermektedir. Başka bir ifadeyle, eylem planları her ülkeye özgü seçkin ve ileri düzey yaklaşım üzerine kurulu stratejik belgelerdir. Komşu ülkelere beklenen ise, düzenleyici çerçeveler ışığında siyasi, sosyal ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesidir (Gündüz, 2012: 163). Ancak Birlik, AB değerlerinin komşu ülkeler tarafından kabul edilmesini ve uygulanmasını önşart olarak sunmaktadır. Eylem planlarını imzalayan ülkeler, AB değerlerine (insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı kavramları) bağlılığını ikili anlaşmalar aracılığıyla taahhüt etmektedirler. Ayrıca siyasi sistemlerindeki demokrasi ve hukuk kurallarını, temel özgürlüklere ve insan haklarına saygıyı ve özgürlüklerin etkin biçimde kullanılması ile ilgili kurumların oluşturulmasını geliştirmeyi de kabul etmektedirler (European Commission, 2004: 12). Ancak, Beyaz Rusya bu uyumu gerçekleştirmeden çok uzak olduğundan, henüz AB ile eylem planı imzalamamıştır.

Eylem planlarının hazırlık aşaması, sürece sahip çıkma ilkesine uygun olarak her iki ortağın ortak rızasıyla hazırlanmaktadır. Bu kapsamda, her bir komşu ülke AB ile geliştirmek istediği işbirliği derecesini seçebilmektedir (Comelli, 2004: 102). Ayrıca, koşulluluk ilkesi gereği eylem planlarında yer alan öncelikleri komşu ülkelere ne derece yerine getirirlerse, AB ile ilişkilerde o kadar ilerleme sağlamaktadırlar. Burada genişleme politikasına benzer bir süreç işlemektedir. Ancak, aradaki fark, tam üyelik hedefinin bulunmamasıdır. Bunun yerine, komşu ülkelere, Birlik iç pazarından pay

alma, daha fazla entegrasyon, kişi-mal-hizmet-sermaye hareketinin sağlanması teklifleri sunulmaktadır.

3. DOĞU ORTAKLIĞI

Doğu Ortaklığı, Birliğin doğu komşuları olan Moldova, Ukrayna, Beyaz Rusya, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile işbirliğini arttırmaya; ayrıca, Avrupa Komşuluk Politikası'nın doğu yönünü konsolide etmeye yönelik Polonya-İsveç girişimi ile başlatılan ve 2009 yılı Prag Zirvesiyle hayata geçirilen bir ortaklıktır. Ortaklığın ana amacı, siyasi birliği hızlandırma koşullarının oluşturulması ve ortak ülkelerle daha ileri ekonomik entegrasyonun sağlanmasıdır (European Council, 2009). Tablo 1'de işbirliği yapılması planlanan dört öncelikli alan belirtilmiştir.

Tablo 1: Doğu Ortaklığı'nın Amaçları

Kapsamlı Kurum Oluşturma Programı	Ortaklık anlaşmaları ile söz verilen konularda yardımların devam edilmesi
Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşmaları	Ticaretin ötesine geçen yeni nesil ticaret anlaşmaları (ticaret, yatırım ve düzenleyici faaliyetlerinin yakınsamasını kapsar)
Vize Serbestliği	Başlangıçta vatandaşların hareket kabiliyetini kolaylaştırmasını destekleyen diyalog. Uzun vadede tam vize özgürlüğünün sağlanması.
Çeşitli alanlarda ilave işbirliği ve teknik yardım	Ekonomi, enerji, çevre, ulaşım, araştırma gibi.

Kaynak: (Boonstra, Shapovalova, 2010: 3)

DO'nun temel ekonomik amacı, Birlik ve doğu komşuları arasında ticaret ve hareketliliğin kolaylaştırılmasıdır. Sonuçta ise, AB müktesebatına uyumun gerçekleşmesidir (Drağan, 2015: 11). Derin ve kapsamlı serbest ticaret anlaşmaları (DKSTA) bu amaca hizmet edecek bir enstrümandır. Yeni nesil ticaret anlaşmasının özellikleri şu şekildedir:

- Tüm mal ve hizmet ticaretini kapsamasını öngörmektedir.
- Ticaret ve ekonomiyi bağlayıcı düzenlemeler yapılmasını öngörmektedir.
- Mevzuat ve ticari olarak Birlik düzenlemelerine yakınlaştırılmasını öngörmektedir.

DKSTA'nın komşu ülkelere getireceği faydayla beraber, bazı maliyetlere de katlanılması gerekmektedir. Ancak, bu maliyetlerin geçici olması beklenmektedir.

Tablo 2: DKSTA'nın-Fayda ve Maliyetleri

Faydalar	Maliyetler
Refah artışı: Yüksek ürün çeşitliliği	Yüksek yerel rekabet: Tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılması ile yerel piyasanın yeniden düzenlenmesi ve üretim faktörlerinin yeniden tahsis edilmesi
Dünya üzerindeki en büyük pazara gümrüksüz erişim	Artan maliyetlere uyum: AB standartları sıkı olduğu için, bu standartları uyumun maliyetli olması
Üçüncü ülke pazarlarına daha iyi erişim: Birlik ile standartların uyumlaştırılması sayesinde	Yasal ve idari düzenlemeler ile ilgili maliyetler: Gerekli kurumların oluşturulmasındaki anlık maliyetler yüksek
Ulusal mevzuatta Birlik müktesebatının kabul edilmesi ile birlikte daha iyi yatırım ortamı	Etki azaltma maliyeti: Yeniden ekonomik yapılandırma sürecinde işgücünün yeniden tahsis edilmesiyle ilgili etkileri azaltmak için ihtiyaç duyulacak pazar politikası.

Kaynak: (Movchan, Shportyuk, 2012: 17)

1990'lı yıllarda imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları (OİA) komşu ülkeler ile Birlik arasında kurulan ilişkilerin başlangıç noktasıdır. Komşuluk politikası kapsamında teklif edilen DKSTA'lar ise ekonomik ilişkileri daha ileri boyuta taşımak amacını taşımaktadır. 2009 yılı Prag Zirvesi'nde DKSTA'nın Birlik ve komşu ülkelerin gelecekteki ilişkilerinde temel taş olacağı vurgulanmıştır. Ancak, bu anlaşmalar doğu komşular için tek pazara erişimi mümkün kılmakla beraber bazı sınırlandırmalar da getirmektedir. AB tarım pazarına ve Birlik fonlarına sınırlı erişim, ve ortak kuralların belirlenmesinde söz hakkı olunmaması gibi bazı kısıtlar söz konusudur. Buna karşın, muhtemel etkileri ileri zamanda olması kaydıyla ekonomik faydaları, örneğin yeni kaynaklardan gelen gelir kaynakları, DKSTA sayesinde gerçekleşecektir (Koeth, 2014: 5, 25).

İkinci amaç, kapsamlı kurum oluşturma programıdır. Birliğin daha önceden aday ülkeler için uyguladığı bu program, söz konusu ülkelerde kurumların modernleşmesini öngörmektedir. Ancak, genişleme politikası kapsamında yer alan ülkelere bu konuda önemli ölçüde bütçe ayrılırken, komşuluk politikası içerisinde bulunan ülkelere aynı amaç için çok daha az bütçe ayrılmaktadır. Sonuç olarak, program için gereken bütçenin yetersiz olması nedeniyle ilgili oluşumu gerçekleştirmede zayıf kalmaktadır (Boonstra, Shapovalova, 2010: 4).

Üçüncü amaç, vize serbestisinin sağlanmasıdır. Ancak, vize serbestleştirilmesi konusu AB'nin en isteksiz olduğu konudur. Buna karşın, komşu ülkeleri reformları gerçekleştirme konusunda teşvik etmekte kullanılacak en önemli araçlardan biridir. (Wisniewski, 2013: 5). Konsolosluklarda uzayan sıraların Birlik ülkelerine girişteki görünür engellerden biri olduğuna dikkat çeken Birlik, vize uygulamalarına kolaylık getirilmesini reformları yerine getirmede teşvik aracı olarak değerlendirmektedir. Fakat,

vize kolaylığının sağlanması öncelikle yasadışı göçün önlenmesi ile sağlanabilecektir. Buna karşın raporda, eğitim, turizm, bilim, araştırma, sivil toplum konferansları ile bağlantılı olarak Birliğe gelmek isteyenlere kısa süreli olarak vize kolaylığının sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır (European Commission, 2006: 5). Dört özgürlük alanından insanların serbest dolaşımı büyük ölçüde vize kolaylaştırma, göç yönetimi ve insandan insana değişim programı ile sınırlandırılmaktadır. Vize kolaylaştırma ve geri kabul anlaşmaları ortaklık anlaşmalarından ayrı olarak müzakere edilmektedir. Bu çerçevede aşağıdaki tarihlerde vize kolaylaştırıcı anlaşmalar doğu komşuları ile imzalanmıştır. Bu sayede sadece komşu ülkelerin yöneticileri ile değil aynı zamanda vatandaşlarla ile daha yakın işbirliğinin gerçekleşmesi beklenmektedir (Wisniewski, 2013: 5).

Tablo 3: Vize Kolaylaştırıcı Anlaşmalar

Doğu Komşuları	Yürürlüğe Girilen Tarih
Azerbaycan	09.2014
Ermenistan	01.2014
Gürcistan	03.2011
Moldova	07.2013
Ukrayna	07.2013
Beyaz Rusya	-

Kaynak: (European Commission, 2018a)

Yukarıdaki amaçların dışında, Doğu Ortaklığı girişimini destekleyici birtakım programlar hazırlanmıştır. EU4business programı sayesinde orta ve küçük ölçekli işletmeleri desteklemek amacıyla DO kapsamındaki ülkelere zorlu mevzuat ve yeni piyasalara girme ile baş edebilmeleri için gerekli finansmanın sağlanması ve eğitimin verilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, DKSTA imzalayan ülkelere Birlik pazarına daha rahat girebilmek ve Birlik kural ve prosedürleri daha rahat uygulayabilmek amacıyla daha fazla finansal destek verilmesi kararlaştırılmıştır.

2009 yılı Prag Zirvesini takiben, 2011 yılında Varşova, 2013 yılında Vilnius, 2015 yılında Riga ve 2017 yılında Brüksel Zirveleri yapılmıştır. Zirvelerin temel amacı; Doğu Ortaklığı çerçevesinde şekillenen ilişkilerin değerlendirmelerinin yapılması, işbirliğini derinleştirmek maksadıyla çalışma programlarının oluşturulması ve AB değerlerinin kabulüne yönelik taahhüdün yenilenmesi olarak ifade edilebilir.

DO'ya yönelik getirilen eleştirileri şu şekilde sıralamak mümkündür: DO kapsamında çok farklı boyut ve nüfustaki ülkelerin bir araya getirilmesi, ayrıca çok farklı coğrafi yapıdaki ülkelerin aynı proje kapsamı içerisine alınması, girişimin eksik yönü olarak değerlendirilmektedir. Diğer eleştiri konusu, Birliğin dönüştürücü gücünün zayıf kalmasıdır. Tam üyelik hedefi amacının olmaması, girişimin dönüştürücü ayağını zayıflatmaktadır. Ancak komşuluk politikasının ana teşvik konuları olan serbest ticaret

ve serbest seyahat konuları ile girişimin eksik ayağı tamamlanmaya çalışılmaktadır. Ancak, şu noktanın da altını çizmekte fayda vardır. Birliğin kuruluş ilkeleri olan “uluslararası hukuk ilkeleri ve temel değerler, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları ve temel özgürlükler, ekonomi, sürdürülebilir kalkınma ve iyi yönetim” alanlarını benimsemek, Birliğe katılmanın temel şartları olmakla birlikte, Doğu komşuları bu değerlerin kabulünü örtülü bir söz olarak görmektedirler. Buna karşılık Birlik, prensipte kapıların doğu komşularına açık olacağını belirtmektedir (Koeth, 2014: 25).

4. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DOĞU KOMŞULARI

Avrupa Komşuluk Politikası, politika kapsamına alınan ülkeler için tasarlanmış demokratik dönüşüm ve ekonomik kalkınma unsurlarının ana amaç edinildiği bir girişimdir. (Arman, 2011: 57). Ancak, bu politikanın dönüştürücü etkisinin zayıflığı komşu ülkelerin mevcut durumları değerlendirildiğinde görülmektedir. Bölgedeki ülkeler, sosyo-ekonomik yönden Birlik ülkeleri ile kıyaslanamayacak derecede fakir ve demokrasinin işleyişi yönünden gelişmemiş ya da az gelişmişlerdir. Bununla beraber Birlik, söz konusu ülkeler ile ileri düzeyde ticari ilişki kurarak, bu ülkelerin çoğunun birinci ticari ortağı durumundadır. Çalışmanın bu bölümünde, Avrupa Birliği'nin komşularını ekonomik büyüklüklerine göre kategorize eden Dreyer (2012)'in araştırmasından hareketle, AB'nin doğu komşuları yükselen üst-orta gelirli ülkeler, hidrokarbon ülke ve alt orta gelirli ülkeler olmak üzere üç gruba ayrılarak incelenmiştir. Ayrıca, komşu ülkeler yönetim kalitesi açısından değerlendirilmiştir.

4.1. Yükselen Üst-Orta Gelirli Ülkeler

Bu grupta Ukrayna ve Beyaz Rusya yer almaktadır. Bu ülkelerin kişi başı gayri safi yurt içi hasıla büyüklükleri 3.821 \$ ile 7.000 \$ arasında değişmektedir.

Tablo 4: Ekonomik Göstergeler (Yükselen Üst-Orta Gelirli Ülkeler)

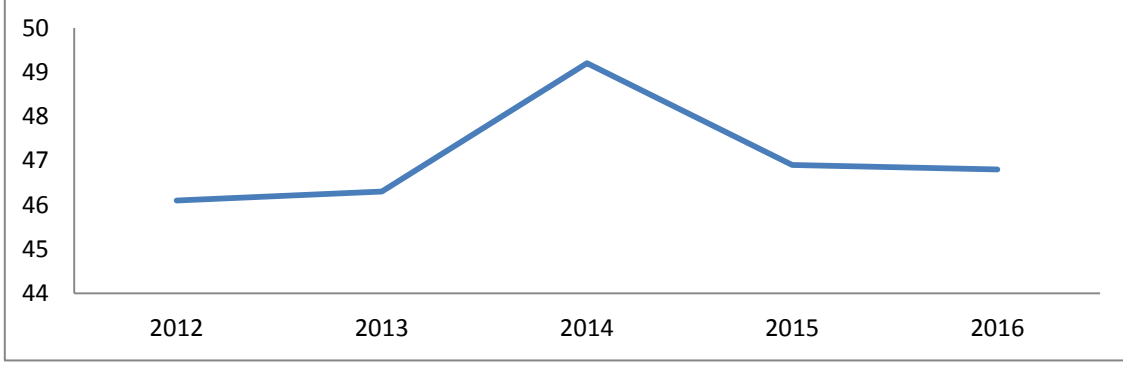
Ülkeler	Yıllar	KBGSYİH (\$)	GSYİH (büyüme oranı%)	İşsizlik (%)	İşsizlik (% 15-24)	Yabancı Yatırım (% GSYİH)	Tarımda Çalışan (% istihdam)
Ukrayna	2005	2746	2,7	7,2	15	9,06	27,9
	2010	2965	4,2	8,1	17,5	4,74	20,3
	2015	2828	-9,77	9,1	22,5	3,35	15,3
Beyaz Rusya	2005	4164	9,4	0,7	1,5	1,01	12,1
	2010	6029	7,7	0,7	1,5	2,43	11,1
	2015	6398	-3,82	0,5	1,1	2,92	9,5

Kaynak: (World Bank, 2017a)

Ukrayna, Avrupa'nın en büyük ve en kalabalık ülkelerinden biridir. 2010-2011 döneminde güçlü bir ekonomik canlanma gerçekleşmişse de 2014 yılında yaşanan

çatışma ortamı ve istikrarsızlık ekonomiyi ciddi bir şekilde daraltmıştır. Buna bağlı olarak büyüme hızı gerilemiş, işsizlik artış göstermiş, yabancı yatırımlarda ise ciddi düşüşler gerçekleşmiştir. Birlik yatırımları 2008 yılında en yüksek seviyeye ulaşmış olup (690 milyon Euro), 2016 yılı itibarıyla 15 milyon Euro civarındadır (Eurostat, 2018b).

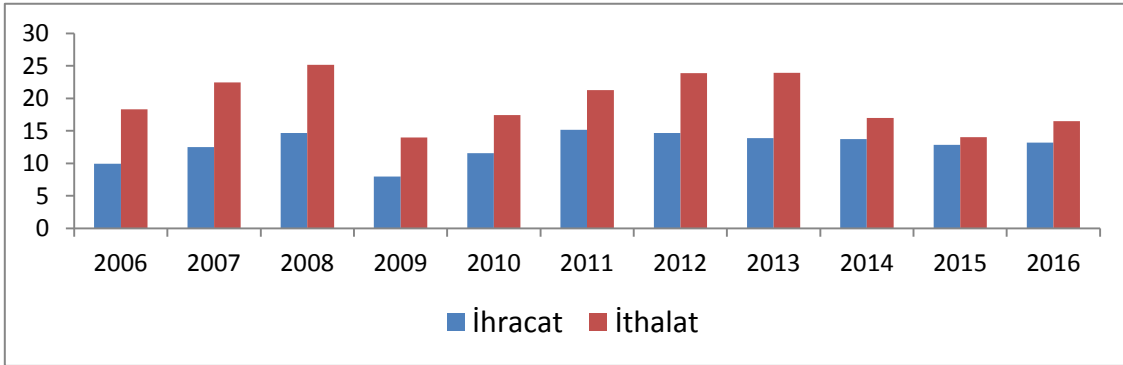
Grafik 1: Ukrayna'nın Ekonomik Özgürlük Göstergesi

Kaynak: (Heritage Foundation, 2016: 436)

Birliğin komşuluk politikası çerçevesinde hedeflediği diğer unsur komşu ülkelerin serbest piyasa şartları ile ne kadar uyumlu olduğu ile ilgilidir. Ekonomik özgürlük kavramı, 1980'li yıllarla birlikte literatüre giren liberal ekonomik politikaların ana eksenini oluşturan unsurları ifade etmektedir. Bu unsurlar, serbest piyasa, özel girişim, sınırlı devlet, serbest ticaret, düşük vergi oranı, sermaye ve emeğin dolaşımıdır (Akıncı, Akıncı, Yılmaz, 2014: 194). Ukrayna'nın ekonomik özgürlük endeksi 46,8'dir. Kısıtlanmış kategorisinde yer alarak Avrupa'nın en düşük ekonomik özgürlük seviyesine sahip ülkedir. Bu kategoride yer almasının sebepleri arasında hukuk kurallarının (25) ve yolsuzluk ile mücadelenin (26) zayıf oluşu yer almaktadır. Diğer en önemli sebep, yatırım özgürlüğünün (20) az seviyede olmasıdır (Heritage Foundation, 2016: 436).

Grafik 2: Ukrayna-AB Dış Ticareti (Milyar Euro)

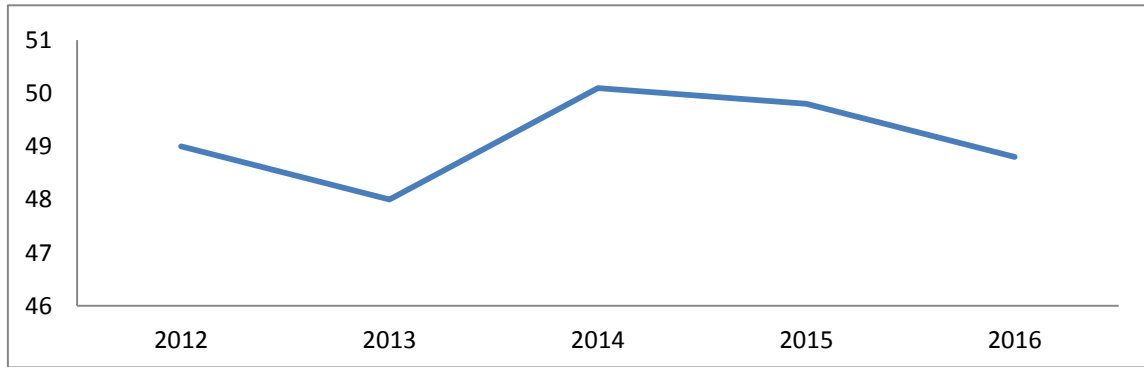
Kaynak: (European Commission, 2017a)

AB, Ukrayna'nın en büyük ticari ortağıdır. 2016 yılında yapılan toplam ihracat 13,1 milyar Euro, ithalat ise 16,5 milyar Euro'dur. Grafik 2'ye göre, 2008 ve 2014 yılındaki krizler Ukrayna-AB dış ticaretini olumsuz etkilemiştir. 2008 krizinin etkisi ile 2009 yılındaki toplam ticarete %45lik bir düşüş gerçekleşirken, 2014 yılındaki krizde ithalatta %29'luk düşüş yaşanmıştır (European Commission, 2017a).

Ukrayna, gelişmiş ekonomilerin gelişmekte olan ekonomilere sağladıkları tek taraflı tavizler yoluyla bu ülkelerin dünya ticaretindeki paylarının artırılmasına yönelik karşılıksız tarife indirimleri olarak bilinen Genelleştirilmiş Tercihler Sistemini (GTS) etkili şekilde kullanan ülkedir. 1993 yılından bu yana AB tarafından Ukrayna'ya verilen GTS sayesinde, Ukrayna'nın Birliğe yaptığı ihracat büyük oranda serbest bırakılmıştır (Liargovas, 2013: 7). Birlik ile Ukrayna arasında kurulan DKSTA, 1 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yaklaşık 10 yıllık bir süre içerisinde ortaklar arasında mal ve hizmet piyasalarının karşılıklı olarak açılacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, belirli sanayi ve tarım ürünlerindeki tarifeler aşamalı olarak kaldırılarak Ukrayna'nın Birlik pazarıyla entegre olabilmesi amacıyla belirli alanlarda norm ve kuralların Birlik kuralları ile uyumlu hale gelmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, son iki senedir, Ukrayna'ya özel olarak siyasi, teknik ve finansal destek Birlik tarafından sağlanmaktadır (European Commission, 2017a).

Beyaz Rusya ekonomisi, ağırlıklı olarak Rusya'ya bağlıdır. Özellikle dış ticaretinin büyük kısmını Rusya ile gerçekleştirmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2019). Birlik yatırımları 2006 yılından itibaren artış göstermekte olup 112 milyon Euro civarındadır (Eurostat, 2018). Yaygın devlet kontrolleri birçok ekonomik alanda devam etmektedir. Verimliliği arttırmak ve pazarın açılması için reformların gerçekleşmesi gerekmektedir. Ancak, ülke işleyen bir piyasa yapılanmasını gerçekleştirmede yetersiz kalmaktadır. Bunun nedeni, siyasi iradenin zayıf olmasıdır (Heritage Foundation, 2016: 112).

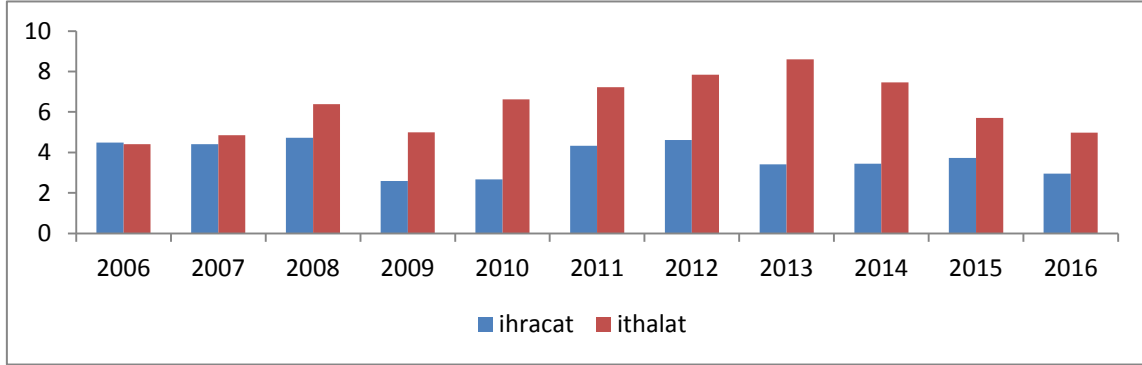
Grafik 3: Beyaz Rusya'nın Ekonomik Özgürlük Göstergesi

Kaynak: (Heritage Foundation, 2016: 113)

Beyaz Rusya, 48,8 puanla “kısıtlanmış” kategorisinde yer almaktadır. Grafik 3'e göre, 2013 yılında 1 puanlık düşüş gerçekleşmiştir. Puanlamayı arttıran alanlar ticari özgürlük (81) ve mali özgürlük (88) alanlarıdır (Heritage Foundation, 2016: 113).

Grafik 4: Beyaz Rusya'nın-AB Dış Ticareti (Milyar Euro)

Kaynak: (European Commission, 2017b)

AB, Beyaz Rusya'nın ikinci ticari ortağıdır. Grafik 4'e göre, 2008 krizinin etkisinden dolayı 2009 yılında ihracatta %45, ithalatta ise %22 oranında düşüş gerçekleşmiştir. Sonraki yıllarda özellikle son 2 yılda, toplam ticarete azalış söz konusudur; ancak istikrarlı süreç devam etmektedir.

Beyaz Rusya'nın demokrasi ve sivil haklardan yoksun olmasından dolayı Birlik, 1995 yılında imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nı onaylamamıştır. İkili ticaretin her geçen yıl artmasına rağmen Birlik, Beyaz Rusya'daki demokrasi eksikliğinden dolayı ülke ile yakın ekonomik ve siyasi ilişki kurmamaktadır (European Commission, 2017b). Bu duruma paralel olarak, komşuluk politikası kapsamında yer almasına rağmen Beyaz Rusya ile komşuluk politikası eylem planı hazırlanmamıştır.

4.2. Hidrokarbon Ülke

Bu grupta yer alan ülke Azerbaycan'dır. Azerbaycan'ın kişi başına düşen gelir düzeyleri nispeten yüksektir. Bunun nedeni, uygun ekonomik kalkınma değil, hidrokarbon (petrol ve doğalgaz) ihracatçısı olmasıdır (Dreyer, 2012: 10).

Tablo 5: Ekonomik Göstergeler (Hidrokarbon Ülke)

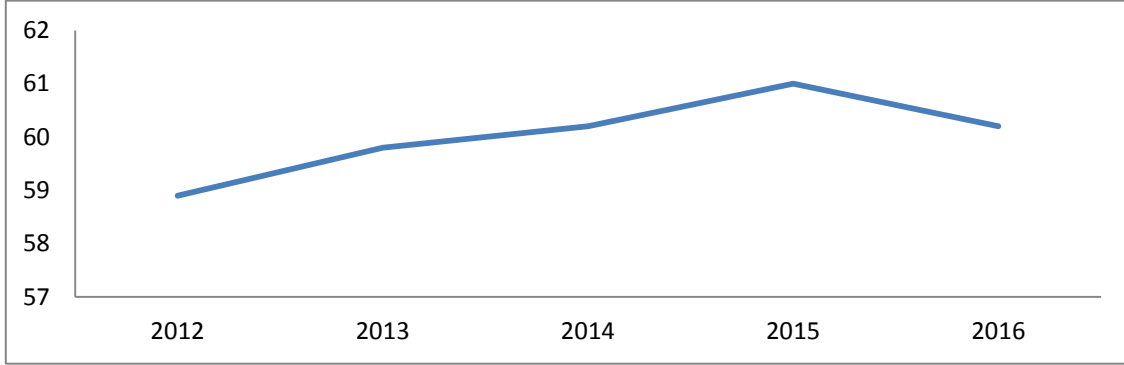
Ülke	Yıllar	KBGSYİH (\$)	GSYİH (%)	İşsizlik (%)	İşsizlik (%) 15-24	Yabancı Yatırım (%) GSYİH)	Tarımda Çalışan Nüfus (%)
Azerbaycan	2005	2949	10,2	7,3	17,8	33,7	39,3
	2010	5842	9,4	5,6	14,7	6,3	38,2
	2015	6117	2,2	5,0	13,7	7,6	36,4

Kaynak: (World Bank, 2017a)

Azerbaycan, başta enerji sektörünün gelişimi olmak üzere, küresel ticarete açıklığı ve piyasa sistemindeki bazı düzenlemelerin yapılması sayesinde güçlü ekonomik

büyümesine devam etmektedir (Heritage Foundation, 2016: 104). Ancak, ekonomisinin petrol ve doğalgaza bağlı olması sıkıntı doğurmaktadır. Petrol fiyatlarındaki düşüş ekonomiyi etkilemektedir. Bundan dolayı, petrol dışı ekonomiyi geliştirmek uygun ekonomik kalkınma için gereklidir. Birlik yatırımları, 2016 yılı itibarıyla 11.2 milyar Euro'dur (European Commission, 2017c).

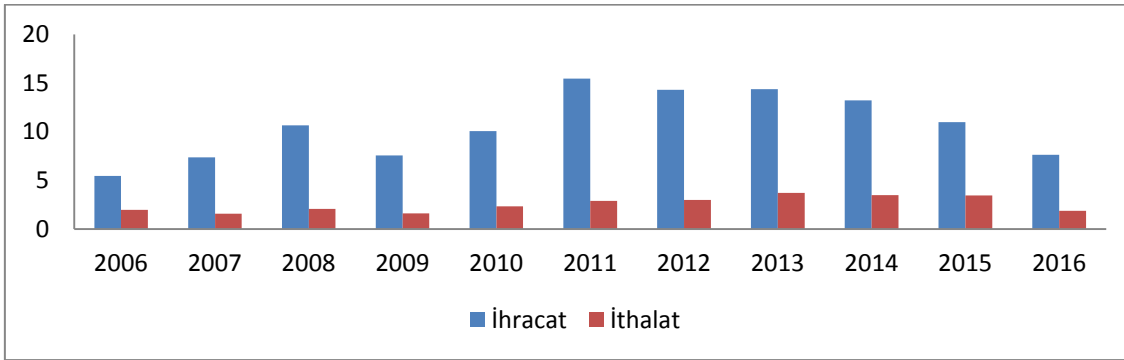
Grafik 5: Azerbaycan'ın Ekonomik Özgürlük Göstergesi

Kaynak: (Heritage Foundation, 2016: 105)

Azerbaycan, “60,2” puanla “kısmen özgür” kategorisinde yer almaktadır. Grafik 5'e göre, 2012 yılından itibaren ekonomik özgürlük alanında artış söz konusudur. Ancak bir önceki seneye göre “0,8”lik bir düşüş gerçekleşmiştir.

Grafik 6: Azerbaycan-AB Dış Ticareti (Milyar Euro)

Kaynak: (European Commission, 2017c)

Avrupa Birliği, Azerbaycan'ın %46,8'lik payı ile en büyük ticari ortağıdır. Azerbaycan, ihracatının %60,7'sini Birlik ile gerçekleştirmektedir. Grafik 6'ya göre, 2011 yılından itibaren ihracatta düşüş gerçekleşmiştir. 2016 yılı toplam ihracat 7,6 milyar Euro, ithalat ise 1,8 milyar Euro'dur.

1999 yılında imzalanan OİA ile Azerbaycan ile Birlik ilişkisi kurulmuştur. Komşuluk Politikası/Doğu Ortaklığı çerçevesinde ortaklık anlaşması müzakereleri ise 2010 yılında başlamıştır. Amaç OİA'nın ticari hükümlerini geliştirmek, ortaklar arasındaki ilişkiyi en üst seviyeye çıkarmak ve gerekli reformların gerçekleşmesini sağlamaktır. Ülkeler arasındaki ticareti kolaylaştıran Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne

üyelik müzakereleri 1997 yılından bu yana devam etmektedir. DTÖ üyeliğinin gerçekleşmesinin ardından, ortaklık anlaşmasının ticari yönü olan DKSTA görüşmeleri hızlanacaktır (European Commission, 2017c). Şubat 2017’de OİA’nın mevcut ticaret hükümlerini geliştirmeye yönelik müzakereler başlamıştır. Buradaki amaç, ikili ticari ilişkilerini genişletmek, ayrıca DTÖ üyeliğini desteklemektir. Azerbaycan, AB pazarına avantajlı erişimi sağlayan GTS’den 2009 yılından itibaren yararlanmış; ancak, 2014 yılından itibaren GTS ertelenmiştir. Bunun nedeni, Azerbaycan’ın DTÖ tarafından üst-orta gelirli ekonomiler sınıfına alınmasıdır.

4.3. Alt-Orta Gelirli Ülkeler

Bu grupta yer alan ülkeler Moldova, Gürcistan ve Ermenistan’dır. Bunlar, Birliğin doğu bölgesindeki en fakir komşu ülkelerdir. Yıllık kişi başına düşen gayri safi milli hasılları 4.000 \$’ın altındadır. Bu rakam, Birliğin en fakir ülkesi olan Bulgaristan’dan çok daha düşüktür.

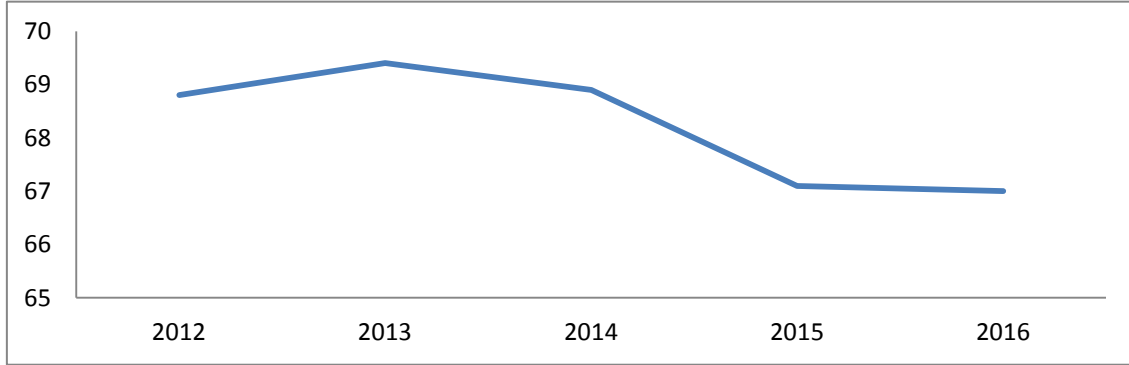
Tablo 6: Ekonomik Göstergeler (Alt-Orta Gelirli Ülkeler)

Ülkeler	Yıllar	KBGSYİH (\$)	GSYİH (%)	İşsizlik (%)	İşsizlik (% 15-24)	Yabancı Yatırım (% GSYİH)	Tarımda Çalışan Nüfus
Ermenistan	2005	2571	13,8	8,2	36,4	5,9	38,7
	2010	3218	2,2	19	39,1	5,7	38,6
	2015	3935	3,2	18,3	35,3	1,6	35,3
Gürcistan	2005	2158	9,5	13,8	28	7,06	54,4
	2010	2961	6,2	16,3	35,7	7,4	49,1
	2015	3973	2,8	12	30,4	11,3	45,3
Moldova	2005	1379	7,5	7,3	18,7	6,3	32,9
	2010	1631	7,1	7,4	17,8	4,9	27,5
	2015	1980	-0,4	3,7	12,8	3,3	28,4

Kaynak: (World Bank, 2017a)

Ermenistan ekonomisi, komşuları arasında yer alan Azerbaycan ve Türkiye’nin Karabağ’ın işgali nedeniyle haklı olarak uyguladığı ambargo sonucu uzun yıllar zayıf kalmıştır. Ülke’nin özellikle ekonomik alt yapısı (örneğin enerji sektörü) Rusya’nın kontrolindedir. Birlik yatırımları düşük seviyede olup 2016 yılı itibarıyla 154 milyon Euro’dur (Eurostat, 2018). Tablo 6’ya göre, 2005 yılında büyüme oranı yüksek iken, ilerleyen yıllarda düşüş yaşanmıştır. 2005 yılından itibaren işsizlik oranında da artış söz olmuştur. Ülke ekonomisi, 2000’li yıllarla birlikte Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Rusya’dan aldığı yardımlar ile toparlanmaya başlamıştır.

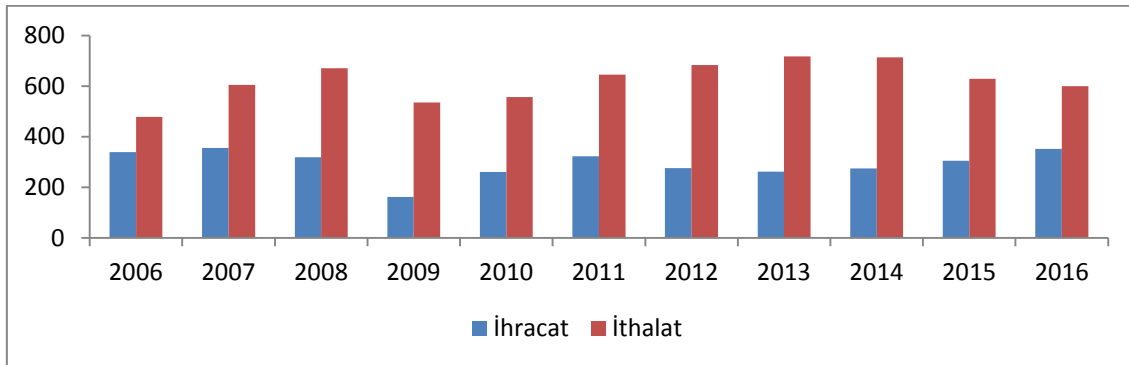
Grafik 7: Ermenistan'ın Ekonomik Özgürlük Göstergesi

Kaynak: (Heritage Foundation, 2016: 98)

Ermenistan “67” puanla” kısmen özgür” kategorisinde yer almaktadır. Grafik 7’ye göre, 2013 yılında artan ekonomik özgürlük skalası sonrasında “-1,8”lik puan düşüşü yaşanmıştır. Puanlamayı arttıran alanlar, açık piyasalar (ticari, yatırım ve finansal özgürlük) kategorisidir. Geçen seneye oranla yatırım özgürlüğü alanında “5” puanlık artış söz konusudur. Ticari alandaki serbestlik (86) dünya ortalamasının (78) bir hayli üstündedir. Tarife oranı oldukça düşük olup (%2,2), tarife dışı engeller azdır ve nispeten açık piyasaya sahiptir. Yabancı yatırım ve satın almada, diğer ülkelerde olduğu gibi sınırlılık ve bürokratik engeller devam etmektedir. Puanlamayı düşüren iki alan, mülkiyet hakları (20) ve yolsuzluk özgürlüğüdür (37). Her alana yayılmış olan yolsuzluk, özellikle Rusya’nın Ermenistan ekonomisi ve bölgesel güvenlik alanında etkisini güçlendirme adına artmaktadır. Diğer ülkelere göre ekonomik özgürlük alanında nispeten iyi olan Ermenistan, kurumsal ve yargı bağımsızlığı gibi alanlarda reformlara ihtiyaç duymaktadır (Heritage Foundation, 2016: 98).

Grafik 8:Ermenistan-AB Dış Ticaret (Milyon Euro)

Kaynak: (European Commission, 2017d)

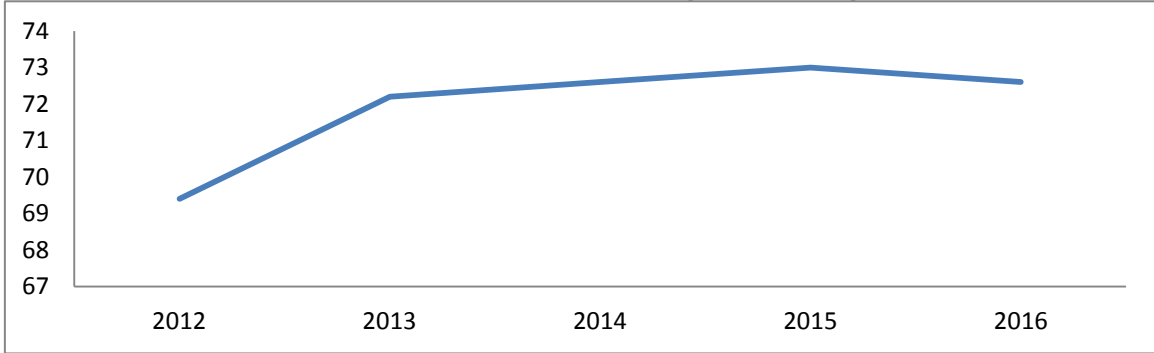
Ermenistan, ticaretinin %26’lık kısmını AB ile gerçekleştirmektedir. Birlik, ithalat açısından Ermenistan’ın birinci, ihracat açısından ise ikinci ticaret ortağıdır. 2016 yılı itibarıyla Birliğe olan ihracat 351 milyon Euro, ithalat ise 600 milyon Euro olmak üzere, dış ticaret hacmi 951 milyon Euro olmuştur. Grafik 8’e göre, 2009 Krizi ikili ticareti

olumsuz etkilemiş ve ihracatta -%49luk ithalatta ise “-%20”lik düşüş yaşanmıştır. İlerleyen yıllarda ihracatta artış (%15) devam etmiş ithalatta 2013 yılından itibaren ortalama %5’lik azalış söz konusu olmuştur (European Commission, 2017d).

Ermenistan-AB ilişkileri, 1999 yılında OİA ile kurulmuştur. 2013 yılında Komşuluk Politikası/DO kapsamında DKSTA’nın imzalanması beklenirken Ermenistan, Rusya liderliğindeki Avrasya Ekonomik Birliği’ne katılmayı tercih etmiştir. Ermenistan’ın Rusya yanlısı politikasına rağmen 2017 yılının Kasım ayında AB-Ermenistan arasında yapılan anlaşmaya göre, ilişkilerin bundan böyle kapsamlı ve geliştirilmiş ortaklık anlaşmasına göre şekilleneceği belirtilmiştir (Euobserver, 2017). Ermenistan, Birliğin sağladığı GTS’den en iyi yararlanan ülkelerden biridir. Bu sayede, Ermenistan ürünleri Birlik pazarına avantajlı erişim sağlamaktadır.

2003 yılında gerçekleşen Gül Devrimi’nin ardından Gürcistan, pazar ekonomisine geçişe önem vererek büyük ölçüde başarılı olmuştur. Ancak, sanayi alt yapısı az gelişmiş olup, tarım sektöründe çalışan nüfus oranı %45 civarındadır (Tablo 6). Büyüme hızı 2005 yılında %9,5 iken 2015 yılında % 2,8 olmuştur. 2008 yılında gerçekleşen Güney Osetya Krizi, Gürcistan ekonomisini etkilerken aynı dönemde 2008 krizi de yabancı yatırımlarda düşüş yaşanmasına sebep olmuştur. 2006 yılından itibaren Birlik doğrudan yatırımlarında artış söz konusu olup, 2016 yılı yatırım tutarı 227 milyon Euro’dur (Eurostat, 2018b). Gürcistan ekonomisi, küresel ve bölgesel zorluklara karşı önemli bir direnç göstermeye devam etmektedir (Heritage Foundation, 2016: 209).

Grafik 9: Gürcistan’ın Ekonomik Özgürlük Göstergesi

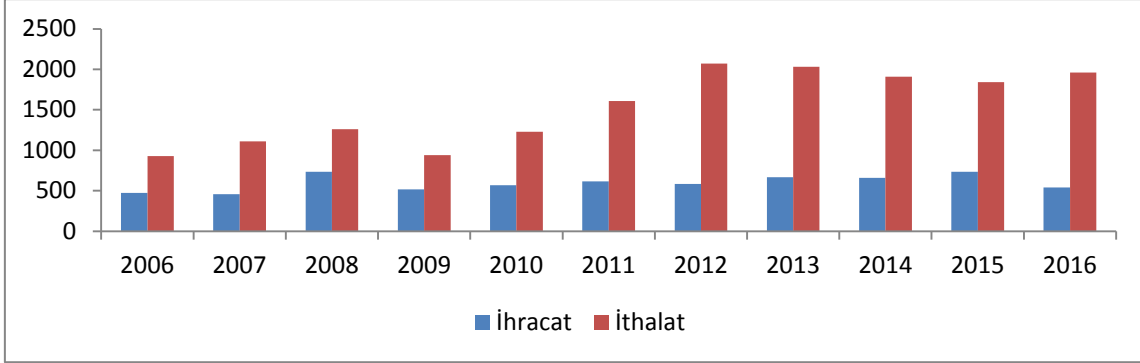

Kaynak: (Heritage Foundation, 2016: 210)

Gürcistan, “72,6” puan ile “çoğunlukla özgür” kategorisinde yer alarak komşu ülkeler sıralamasında birinci sırada yer almaktadır. Grafik 9’a göre, 2012 yılından itibaren ekonomik özgürlük alanında artan bir ivmeye sahiptir. Puanlamayı arttırmada başı çeken alanlar, ticari özgürlük (88,8) ve yatırım özgürlüğü (80) alanları olup dünya ortalamasının oldukça üstündedir. Tarife oranı çok düşük olup %3,7 civarındadır. Yabancı yatırımcılar kanunlar önünde eşit muamele görmektedir. Bu da yatırım özgürlüğünü arttıran sebepler arasındadır. Puanlamayı arttıran diğer bir faktör, mali politikanın güçlendirilmesi ile mali istikrarın sağlanmasıdır. Aynı zamanda yolsuzlukla mücadele konusunda geçen seneye oranla “5” puanlık artış gerçekleşmiş olup, halen

Sovyet dönemi yolsuzluğunun etkileri devam etmektedir. Ancak, devam eden reformlar büyük ölçüde yolsuzluğu kaldırmıştır (Heritage Foundation, 2016: 210).

Grafik 10:Gürcistan-AB Dış Ticareti (Milyon Euro)

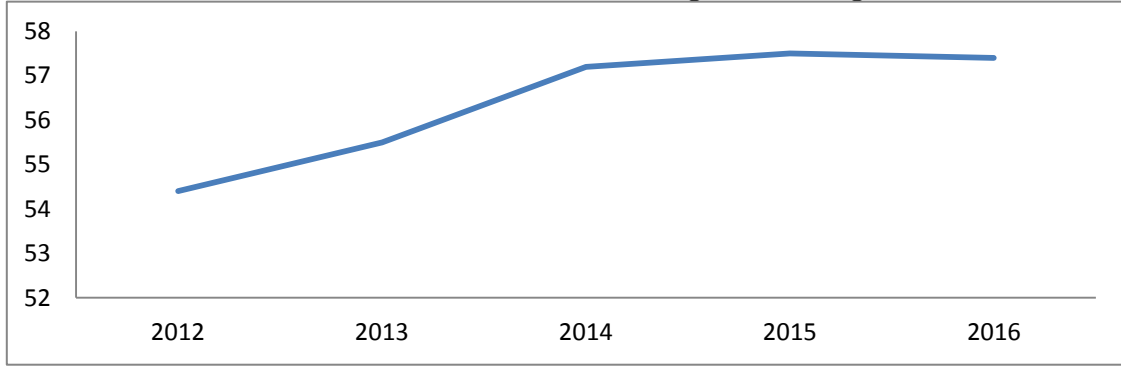
Kaynak: (European Commission, 2017e)

AB, Gürcistan'ın birinci ticaret ortağıdır. Gürcistan'ın AB'ye 2016 yılı ithalatı 1,96 milyar Euro, ihracatı ise 542 milyon Euro'dur. 2009 yılındaki kriz Birlik ve Gürcistan ticaretini etkilemiş olup ithalatta -%29,7'lik, ihracatta ise -%25'lik düşüş gerçekleşmiştir. İlerleyen yıllarda krizin etkisi zayıflamış olup, ihracat ve ithalattaki artış devam etmiştir (European Commission, 2017e).

Birlik ile ilişkiler 1999 yılında OİA ile kurulmuştur. OİA'nın yerine geçmiş olan DKSTA/Ortaklık anlaşması ise 2016 yılında yürürlüğe girmiştir. Ortaklık Anlaşmasından önce, GST'den büyük ölçüde yararlanan Gürcistan, anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte uygulamayı kullanmayı bırakmıştır (European Commission, 2017e). 2017 yılında Ortaklık Gündemi konulu toplantı sonrası DKSTA yükümlülüklerinin Gürcistan tarafından yerine getirildiği ve ikili ticarete yaklaşık bir yıllık süreçte artış olduğu vurgulanmıştır (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2017).

Moldova, 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesine rağmen, Rusya'ya olan yakınlığı devam etmektedir. Enerji, altyapı ve ulaşım konusundaki eksiklikler, ülke ekonomisinin kötü olmasının nedenleri arasındadır. Özellikle enerji kaynaklarındaki ciddi eksikliklerinden dolayı Rusya'ya bağımlılık devam etmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2019). Moldova ekonomisi büyük oranda kredi genişlemesine bağlı olarak büyümektedir. Tablo 6'ya göre, büyüme hızı %4,4 işsizlik oranı %11 civarındadır. Ortalama büyüme oranına rağmen, pazar ekonomisine geçiş halen kırılgandır (Heritage Foundation, 2016: 313). Birlik yatırımları 2016 yılı itibarıyla 1 milyar Euro civarındadır (Eurostat, 2018b).

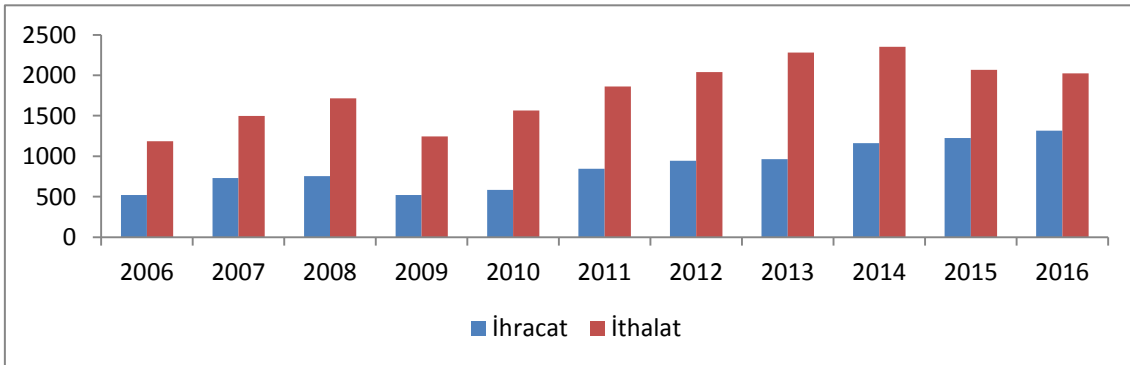
Grafik 11: Moldova'nın Ekonomik Özgürlük Göstergesi

Kaynak: (Heritage Foundation, 2016: 314)

Moldova “57.4” puanla “çoğunlukla özgür olmayan” kategorisinde yer almaktadır. Grafik 11’e göre 2012 yılından itibaren “3” puanlık artış gerçekleşmiştir. Puanlamayı arttıran alanlar, hükümet harcamaları ve yatırım özgürlüğü alanlarıdır. Ticari özgürlük alanı “73,6” puanla dünya ortalamasının altında kalmaktadır. Ortalama tarife oranı %5,7’dir. Yolsuzluk konusu Moldova’nın en önemli sorunlarından biridir. Bu alandaki puanlama (35), dünya ortalamasının (43) çok altındadır (Heritage Foundation, 2016: 314).

Grafik 12: Moldova-AB Dış Ticareti (Milyon Euro)

Kaynak: (European Commission, 2017f)

AB, Moldova’nın ticaretindeki %66’lık pay ile en büyük ticari ortaklığı konumundadır. 2016 yılı ihracat 1,22 milyar Euro, ithalat ise 2,02 milyar Euro’dur. 2008 Krizi 2009 yılında ihracatta -%31 ithalatta ise -%27,4’lük düşüğe neden olmuştur. İlerleyen yıllarda ikili ticarete artış yaşanırken, 2015 yılında Moldova ithalatında %12’lik düşüş gerçekleşmiştir (grafik 12).

2014 yılında imzalanan DKSTA/Ortaklık Anlaşması, 2016 yılında yürürlüğe girmiştir. DKSTA anlaşması, ikili ticarete mallardaki ithalat vergilerinin karşılıklı kaldırılmasını ve AB pazarına Moldova ürünlerinin rahat girebilmesi için norm ve kuralların Birlik kurallarını uyumunu içermektedir.

4.4. Yönetişim Kalitesi Açısından Durum Analizi

Birleşmiş Milletler kalkınma programı, yönetim kavramını bir ülkenin her düzeydeki işlerini yönetmek için ekonomik, politik ve idari yetkinin kullanılması olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte, yönetim kavramı, vatandaşların ve grupların isteklerini açık şekilde ifade etmelerini, yasal haklarını kullanmalarını, yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlayan, farklılıklarına arabuluculuk yapan mekanizmaları, süreçleri ve kurumları içermektedir (United Nations, 2006: 3). Başka bir ifadeyle yönetim kavramı, bir ülkenin kaynak yönetiminde resmi ve gayri resmi kurumlar vasıtasıyla yetki kullanımı kontrolünün tüm boyutunu içermektedir. Vatandaşların yaşam kaliteleri üzerinde söz konusu yetki kullanımıyla belirlenen yönetim kalitesi, günümüzde birçok ülkede dikkatleri üzerine çeken bir konu durumundadır. İdarenin vatandaşın yaşam kalitesinde ortaya çıkardığı etki anlamına gelen yönetim kalitesi hususunda, özellikle gelişen toplumlarda farkındalığın giderek arttığı da söylenebilir (Canıkalp, Ünlükaplan, 2015: 81, 82).

Dünya Bankası'nın yönetim kalitesi araştırması Kaufmann, Kraay, Zoido ve Mastruzzi tarafından yapılmaktadır. Araştırmada yönetim kalitesi altı farklı gösterge ile ölçülmüştür. Bu göstergeler şunlardır (World Bank, 2017c):

- Söz Hakkı ve Hesap Verebilirlik
- Siyasi İstikrar ve Şiddetin Olmaması
- Hükümetin Etkinliği
- Düzenleme Kalitesi
- Hukukun Üstünlüğü
- Yolsuzluğun Denetimi

Tüm göstergeler 0 ile 100 arasında değer almaktadır. Bu değerler tüm ülkeler arasındaki sıralamayı göstermektedir. 0 en düşük sırayı gösterirken 100 en yüksek sırayı göstermektedir. AB değerlerinin komşu ülkeler tarafından benimsenmesinin önşart olarak sunulduğu ve komşu ülkelerde demokratik dönüşüm hususunda iddiası olan komşuluk politikasını değerlendirme açısından bu göstergeler önemlidir.

Tablo 7: Söz Hakkı ve Hesap Verebilirlik

Ülkeler	2005	2008	2010	2013	2015	2016
Azerbaycan	15,38	11,06	12,80	9,39	6,90	6,40
Beyaz Rusya	3,37	6,73	7,11	5,63	8,37	12,81
Ermenistan	29,81	24,52	25,12	29,11	29,56	31,03
Gürcistan	47,60	39,42	41,71	55,40	56,65	55,67
Moldova	30,77	36,54	46,92	46,01	48,77	46,80
Ukrayna	39,42	50,48	45,02	37,56	43,84	47,29

Kaynak: (World Bank, 2017b)

Söz hakkı ve hesap verebilirlik, 1990lı yıllarından itibaren bir ülkenin yönetim kalitesini göstermesi açısından önemli bir unsur olarak uluslararası ajandada yer

bulmuştur. Vatandaşların görüşlerini ifade etme ve kullanma kapasitesi olarak tanımlanır (Rocha, Sharma, 2008: 5). Bir ülkenin vatandaşlarının hükümetlerini seçme, ifade özgürlüğüne, dernek kurma özgürlüğüne ve özgür medya seçimine ne ölçüde katıldığına ilişkin algıları gösteren göstergelerdir (World Bank, 2017c). Tablo 7'ye göre sıralamada en düşük olan ülke Azerbaycan, en yüksek olan ülke ise Gürcistan'dır.

Tablo 8: Siyasi İstikrar ve Şiddetin Olmayışı

Ülkeler	2005	2008	2010	2013	2015	2016
Azerbaycan	16,99	32,69	36,49	33,65	21,90	18,57
Beyaz Rusya	56,31	62,50	42,18	46,45	51,90	50,95
Ermenistan	42,72	44,23	49,76	50,24	37,14	22,38
Gürcistan	25,24	16,83	24,17	31,28	29,52	33,81
Moldova	34,47	35,58	33,18	45,97	34,76	34,76
Ukrayna	37,38	45,67	45,50	20,85	5,24	6,67

Kaynak: (World Bank, 2017b)

Terörizm de dahil olmak üzere siyasi istikrarsızlık ve siyasal olarak güdülen şiddet olasılığı algılamasını ölçen göstergedir (World Bank, 2017c). Sıralamada en düşük seviyede olan ülke Ukrayna'dır. En iyi durumda olan ülke ise Beyaz Rusya'dır (Tablo 8).

Tablo 9: Hükümetin Etkinliği

Ülkeler	2005	2008	2010	2013	2015	2016
Azerbaycan	26,96	22,82	22,97	37,91	44,71	48,08
Beyaz Rusya	12,75	12,62	11,48	20,38	37,95	36,06
Ermenistan	50,00	49,03	48,80	57,35	48,56	49,04
Gürcistan	40,20	65,53	65,07	69,67	67,31	70,67
Moldova	26,47	23,30	29,67	41,71	28,37	29,81
Ukrayna	32,35	27,18	24,40	31,28	34,62	31,73

Kaynak: (World Bank, 2017b)

Hükümetin etkinliği, hükümetin uygun politikalar üretmesi ve uygulaması sırasında gerekli olan bürokratik ve kamu hizmeti kalitesini ifade etmektedir (Aysan, 2019: 8). Aynı zamanda, örgütsel ve siyasi özellikler hükümetin etkinliğini belirleyen unsurlar olarak öne çıkmaktadır (Sanchez, Ballesteros, Aceituno, 2013: 569). Bu gösterge, kamu hizmetlerinin kalitesine, sivil hizmetin niteliğine, siyasi baskılardan bağımsızlığının derecesine, politika oluşturma ve uygulamanın kalitesine ve devletin bu tür politikalara olan bağlılığının güvenilirliğine ilişkin algıları kapsamaktadır (World Bank, 2017c). Tablo 9'a göre sıralamada en düşük durumda olan ülke Moldova, en yüksek konumdaki ülke ise Gürcistan'dır.

Tablo 10: Düzenleme Kalitesi

Ülkeler	2005	2008	2010	2013	2015	2016
Azerbaycan	29,90	41,26	39,23	36,49	46,15	43,75
Beyaz Rusya	6,37	9,22	12,44	14,69	14,90	16,35
Ermenistan	55,88	62,14	60,29	59,24	61,06	62,98
Gürcistan	28,43	64,56	70,81	74,41	78,85	81,73
Moldova	37,25	50,00	49,28	49,76	51,44	50,48
Ukrayna	32,35	33,01	33,97	30,33	29,81	36,06

Kaynak: (World Bank, 2017b)

Bir ülkenin düzenleyici sisteminin kalitesi, büyük ölçüde düzenlemelerin nasıl tasarlandığına ve yapıldığına bağlıdır. Hükümetler, ekonomik büyümeyi, sosyal refahı ve çevre standartlarını arttırmak için, düzenlemelerin etkili bir şekilde çalışmasını sağlamakla ilgilenmektedir (OECD, 2008: 2). Bu gösterge, hükümetin özel sektörün gelişimine izin veren ve teşvik eden sağlam politikalar ve düzenlemeler hazırlama ve uygulama kabiliyetine ilişkin algıları yansıtmaktadır (World Bank, 2017c). Tablo 10'a göre sıralamada en düşük durumda olan ülke Beyaz Rusya, en iyi durumda olan ülke ise Gürcistan'dır.

Tablo 11: Hukukun Üstünlüğü

Ülkeler	2005	2008	2010	2013	2015	2016
Azerbaycan	26,32	21,63	20,85	28,17	30,29	32,21
Beyaz Rusya	11,00	13,94	14,22	20,19	22,60	26,44
Ermenistan	40,19	44,71	37,44	44,60	40,87	50,48
Gürcistan	29,67	47,60	47,87	53,99	64,42	64,90
Moldova	41,15	39,42	43,13	43,19	42,79	33,17
Ukrayna	27,27	27,40	25,12	23,94	22,12	24,52

Kaynak: (World Bank, 2017b)

Hukuk kuralları, toplum düzeninin sağlanması ve yönetimin güç ve yetkilerinin sınırlandırılması için oluşturulan kurallardır. Bu gösterge, toplum kurallarının, mülkiyet haklarının, polis ve mahkemelerin kalitesinin yanı sıra suç ve şiddet olasılığını da kapsamaktadır (World Bank, 2017c). Tablo 11'e göre, sıralamada en düşük olan ülke Ukrayna, en iyi durumda olan ülke Gürcistan'dır.

Tablo 12: Yolsuzluğun Denetimi

Ülkeler	2005	2008	2010	2013	2015	2016
Azerbaycan	15,12	11,17	6,67	16,59	16,83	19,23
Beyaz Rusya	23,90	32,04	27,14	39,81	46,63	48,56
Ermenistan	29,27	27,67	26,67	36,02	35,10	32,69
Gürcistan	51,71	54,37	57,14	69,67	74,52	74,04
Moldova	30,24	31,55	29,05	23,22	18,27	14,90
Ukrayna	25,85	19,90	16,19	11,37	14,90	20,67

Kaynak: (World Bank, 2017b)

Yolsuzluk, en basit anlamıyla kamu gücünün özel çıkar lehine kullanılması olarak ifade edilmektedir. Toplumun hayati organlarının işleyişini bozan, kültürel, siyasi ve ekonomik hayatı derinden etkileyen bir olgudur (Iliman, Tekeli, 2016: 64). Bu gösterge, küçük ve büyük yolsuzluk biçimlerinin yanı sıra elit ve özel çıkar gruplarının devleti ele geçirmesini de içeren kamu gücünün özel kazanç sağlamak amacı ile ne derecede kullanılacağına ilişkin algıyı yansıtmaktadır (World Bank, 2017c). Tablo 12'ye göre, sıralamada en alta yer alan ülke Moldova, en iyi durumda olan ülke ise Gürcistan'dır.

Sonuç

Komşuluk politikası, genişleme politikasının enstrümanlarının kullanıldığı ancak tam üyelik hedefi olmayan bir dış politika aracıdır. Politikanın birçok amacı olmakla birlikte özellikle ticaret politikası ön plana çıkmaktadır. Birlik, demokratik dönüşüm iddiasında başarılı olamamıştır. Dünya Bankası sıralamasına göre, tüm ülkeler yönetim kalitesi açısından düşük bir profil ortaya koyarken sadece Gürcistan bazı alanlarda (hükümetin etkinliği, düzenleme kalitesi, yolsuzluğun denetimi) diğer ülkelere göre daha iyi durumdadır. Birliğin üzerinde durduğu bir diğer nokta ise, komşu ülkelerin serbest piyasaya geçiş konusunda iyi bir performans göstermesidir. Bu noktada, ekonomik özgürlük alanındaki puanlamalar dikkate alınmıştır. Ancak, bu ülkelerden sadece Gürcistan görece daha iyi bir durumda olup diğer ülkelerden özellikle Beyaz Rusya ve Ukrayna ekonomik özgürlük alanında kısıtlanmış kategorisinde yer alarak, bu konuda gerekli ilerlemeyi sağlayamamıştır.

Demokratik dönüşüm iddiasında başarılı olamayan AB, komşu ülkeleri ekonomik açıdan Birliğe bağlamak istemiştir ve bu konuda da başarılı olmuştur. Yeni nesil ticaret anlaşmaları olan DKSTA teklifi komşu ülkelere özellikle Gürcistan, Moldova ve Ukrayna tarafından büyük ilgi görmüştür. Ortaklık anlaşmalarının özellikle DKSTA kısımları ekonomik bütünleşmenin önemli bir parçasıdır. Yaklaşık on yıllık gibi kısa bir süre içerisinde DKSTA'nın faydalarının komşu ülkelerde görüleceği öngörülmektedir. AB mevzuatının yaklaşık yüzde seksenini içeren bu anlaşmalar komşu ülkelere tam üyelik hakkı tanımamakla birlikte farklı bir formül üzerinden bütünleşmeye katkı sağlamaktadır. Ermenistan, Beyaz Rusya ve Azerbaycan ise AB ile yakın bir ilişkiye (DKSTA gibi) mesafeli olup özellikle Ermenistan ve Beyaz Rusya'nın Rusya'ya olan bağımlılığı, ekonomik ve güvenlik konusu başta olmak üzere devam etmektedir. Diğer yandan, Beyaz Rusya demokratikleşme sorunundan dolayı komşuluk politikasının politik belgesi olan eylem planını imzalamamıştır. AB, Beyaz Rusya'ya Birlik değerlerini ön şart olarak sunarken söz konusu ülke ile hemen hemen aynı konumda olan Azerbaycan'a böyle bir tutum sergilenmemektedir. Bunun nedeni enerji faktörü olup enerji tedarigi ve güvenliği konusunda Birliğin Azerbaycan'a olan ihtiyacıdır.

Kaynakça

- Ademmer, E., Delcour, L., Wolczuk, K. (2016). Beyond Geopolitics: Exploring the Impact of the EU and Russia in the Contested Neighborhood. *Eurasian Geography and Economics*. 1(57). 1-18.
- Akıncı, M., Akıncı G., Yılmaz Ö. (2014): Ekonomik Özgürlüklerdeki Yakınsamanın Haldane-hall Yaklaşımı ile Ölçümü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 16(2). 193-212
- Aliboni, R. (2005). The Geopolitical Implications of the European Neighbourhood Policy. *European Foreign Affairs Review*. No.10.1-6.
- Arman, M. (2011). Avrupa Komşuluk Politikasında Sorunlu Alanlar: İnsan Güvenliği ve Komşuluk İlişkisi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 8(31). 45-68.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2017). *AB raporu: Gürcistan reform taahhütlerini başarıyla yerine getiriyor*. Erişim tarihi: 15.04.2018. <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/ab-raporu-gurcistan-reform-taahhutlerini-basariyla-yerine-getiriyor-7253>
- Aysan, A. Faruk (2019). *Yönetişim ve Kurumlar Terimlerinin İktisat Literatüründeki Yükselişi*. Erişim tarihi: 05.03.2019. http://www.econ.boun.edu.tr/content/wp/ISS_EC_06_16.pdf
- Ayvaz, M. (2009). *Avrupa Komşuluk Politikası* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Balfour, R., Rotta, A. (2005). Beyond Enlargement. The European Neighbourhood Policy and Its Tools. *The International Spectator*. 40 (1). 7-20.
- Boonstra J., Shapovalova N. (2010). *The EU's Eastern Partnership: One year backwards. A European Think Tank for Global Action* Erişim tarihi: 06.04.2018. https://www.en.eurobelarus.info/old/images/stories/PDF_documents/WP99_EP_ENG_may10.pdf
- Boedeltje, F., Houtum, H. (2011). Brussels Is Speaking: The Adverse Speech Geopolitics of the European Union Towards Its Neighbours. *Geopolitics*. 1(16). 130-145.
- Cadier, D. (2014). *Eastern Partnership ve Eurasian Union? The EU- Russia Competition in the Shared Neighbourhood and the Ukraina Crisis*. Erişim tarihi: 30.03.2018. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1758-5899.12152>
- Canıkalp, E. Ünlükaplan, İ. (2015). Yönetişim Kalitesi ve Yönetişimin Ölçülebilirliği. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*. 1(19). 81-100.
- Comelli, M. (2004). The challenges of the European Neighbourhood Policy. *The International Spectator*. 3(39). 97-110.

- Damro, C. (2012). Market Power Europe. *Journal of European Public Policy*, 5 (19) 682- 699.
- Drağan, G. (2015). Deepening the economic integration in the Eastern Partnership: from a Free Trade Area to a Neighbourhood Economic Community? *Eastern Journal of European Studies*. 2(6). 9-26.
- Dreyer, I. (2012). *Trade Policy in the EU's Neighbourhood: Ways Forward for the Deep and Comprehensive Free Trade Agreements*. Erişim tarihi: 30.01.2018. <http://institutdelors.eu/publications/trade-policy-in-the-eus-neighbourhood-ways-forward-for-the-deep-and-comprehensive-free-trade-agreements/?lang=en>
- Eurostat. (2018b). *Foreign Direct Investment*. Erişim tarihi: 08.06.2018. [http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Foreign_direct_investment_\(FDI\)_outflows,_20062016_\(million_EUR\)_ENPE17.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Foreign_direct_investment_(FDI)_outflows,_20062016_(million_EUR)_ENPE17.png)
- European Commission. (2004). *Strategy Paper*. Erişim tarihi: 05.11.2017. https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/2004_communication_from_the_commission__european_neighbourhood_policy__strategy_paper.pdf
- European Commission. (2003). *Wider Europe- Neighbourhood: A New Framework for Relations with Our Eastern and Southern Neighbours*. Erişim tarihi: 05.11.2017. http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf
- European Commission. (2006). *Strengthening The European Neighbourhood Policy*. Erişim tarihi: 12.12.2017. http://collections.internetmemory.org/haeu/20160313172652/http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com06_726_en.pdf
- European Commission. (2017a). *Trade Policy with Ukraine*. Erişim tarihi: 01.02.2018, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113459.pdf
- European Commission. (2017b). *Trade Policy with Belarus*. Erişim tarihi: 01.12.2017, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/belarus/>
- European Commission. (2017c). *Trade Policy with Azerbaijan*. Erişim tarihi: 01.02.2018. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113412.pdf
- European Commission. (2017d). *Trade Policy with Armenia*. Erişim tarihi: 01.02.2018. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113345.pdf
- European Commission. (2017e). *Trade Policy with Georgia*. Erişim tarihi: 01.02.2018. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113383.pdf

- European Commission. (2017f). *Trade Policy with Moldova*. Erişim tarihi: 01.02.2018. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113419.pdf
- European Commission. (2018a). *Visa Policy*. Erişim tarihi: 04.05.2018. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/visa-policy_en
- European Council. (2009). *Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit*. Erişim tarihi: 30.03.2018. https://www.consilium.europa.eu/media/31797/2009_eap_declaration.pdf
- Euobserver (2017). *What Armenia's new agreement with the EU means* Erişim tarihi: 07.05.2018. <https://euobserver.com/opinion/140017>
- Gugan, D. (2016). The European Neighborhood Policy from an IPE perspective: Economic Dependency versus ENP- compliance in the EU's southern neighborhood". *International Research Journal of Social Sciences*. 5(12). 25-31.
- Gündüz Yeşilyurt, Z. (2012). *Avrupa- Akdeniz Ortaklığı: İyi Niyetler, Alışveriş Listeleri ve Alakart Menüler Üzerine*. (Derleyen Balkır, C.). Ankara: Elips Yayınevi.
- Heritage Foundation. (2016). *2016 Index of Economic Freedom : Promoting Economic Opportunity and Prosperity* Erişim tarihi: 10.03.2018, https://www.heritage.org/index/pdf/2016/book/index_2016.pdf
- İliman, T., Tekeli, R. (2016). Dünya'da ve Türkiye'de Yolsuzluk Algısı. *Annan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2). 62-84.
- Koeth, W. (2014). *The Deep and Comprehensive Free Trade Agreements': an Appropriate Response by the EU to the Challenges in its Neighbourhood?* Erişim tarihi: 06.04.2018. https://www.eipa.eu/wpcontent/uploads/2017/11/EIPASCOPE_2014_WKO.pdf
- Liargovas, P. (2013). *EU Trade Policies Towards Neighboring Policies* Erişim tarihi: 06.04.2018. <http://www.ub.edu/searchproject/wp-content/uploads/2013/01/WP2.1.pdf>
- Manners, I. (2009). *As You Like it: European Union Normative Power in the European Neighbourhood Policy*. Erişim tarihi: 30.11.2007. <https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230292284>
- Maurer, H. (2007). *The European Neighbourhood Policy as a new form of European foreign policy making?*. Erişim tarihi: 10.02.2018. https://www.ies.be/files/repo/conference2008/EUinIA_IV_2_Maurer.pdf

- Marchetti, A. (2006). The European Neighbourhood Policy, Foreign Policy at the EU's Periphery. *Center for European Integration Studies*, 1-36.
- Monastiriotes, V., Borrel, M. (2012). Political and Political Economy Literature on the ENP: Issues and Implications. *Search Working Paper*, 1-24.
- Movchan, V., Shportyuk, V. (2012). EU-Ukrania DCFTA: the Model for Eastern Partnership Regional Trade Cooperation. *Case Network Studies and Analyses*. No: 445, 1-24.
- Nitoiu, C. (2017). Theorizing the European Neighbourhood Policy” *Eastern Journal of Studies*. 1(8), 197-203.
- OECD. (2008). *Measuring Regulatory Quality* Erişim tarihi:19.02.2018,<https://www.oecd.org/regreform/regulatorypolicy/Policy%20Brief%20-%20Measuring%20Regulatory%20Quality.pdf>
- Rocha M., A., Sharma, B. (2008). “Joint Evaluation of Citizens’ Voice and Accountability, *Synthesis Report*.
- Sanches I.M, Ballesteros B.C., Aceituno, J.V., (2013). Determinants of Government Effectiveness. *International Journal of Public Administration*, 36. 567-577.
- Schimmelfenning F., Scholtz, H. (2008). “EU Democracy Promotion in the European Neighbourhood. *European Union Politcs*. 2(9). 187-215.
- Tassinari, F. (2009). *Avrupa Komşularından Neden Korkuyor*. İstanbul: İnkilab Kitapevi
- Ticaret Bakanlığı. (2019). *Beyaz Rusya Ekonomik Yapı*. Erişim tarihi:19.02.2019. <https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/beyaz-rusya/ulkeprofil/ekonomik-gorunum/genel-ekonomik-durum>
- Ticaret Bakanlığı. (2019). *Moldova Ekonomik Durum*. Erişim tarihi:19.02.2019. <https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/moldova/ulkeprofil/ekonomik-gorunum/genel-ekonomik-durum>
- Truyens, Alix. (2015). *The Eastern Partnership, Europe’s Eastern Neighborhood Policy!*. Erişim tarihi: 16.04.2018. http://www.academia.edu/10015528/The_Eastern_Partnership_Europe_s_Eastern_Neighborhood_Policy
- United Nations. (2006). *Definition of Basic Concepts and Terminologies in Governance and Public Administration* Erişim tarihi: 20.07.2018. <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan022332.pdf>
- Wisniewski, D. (2013) *The Eastern Partnership – It is High Time To Start A Real Partnership*. Erişim tarihi: 20.12.2017.http://carnegieendowment.org/files/CP_Wisniewski_Eng_web.pdf

World Bank. (2017b). *The Worldwide Governance Indicators: 2005-2016*. Erişim tarihi: 10.01.2018. <http://info.worldbank.org/governance/WGI/#home>

World Bank. (2017c). *The Worldwide Governance Indicators*. Erişim tarihi: 10.01.2018. <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#doc>

World Bank. (2017a). *The Worldwide Development Indicators: 2005-2016*. Erişim tarihi: 19.02.2018. <https://data.worldbank.org/products/wdi>

Extended Abstract

The aim of the study is to examine the relations of European Union (EU) with its Eastern Neighbors based on the European neighborhood policy (ENP), which was launched in 2004. Economic performance indicators, economic freedom index and governance quality analysis are used to evaluate whether policy reforms are taking place in the neighboring countries. The first important document on neighborhood policy was “Broader Europe: The New Framework for Relations with Southern and Eastern Neighbors” which was published in 2003. The document includes the primary goals of the ENP which are: (i) prevention of new divisions in Europe and the extension of stability and prosperity beyond borders (ii) establishment of a close, peaceful and cooperative relationship under the welfare circle of friends in order to develop a prosperity zone and an intimate neighborhood relationship. The realization of the goals is the acceptance of common values and the effective implementation of political, economic and institutional reforms. The second important document is the “European Neighborhood Policy Strategy Document” that was published in 2004, which included the main goals and tools of the policy. With this document including the main objectives and means of the policy, the neighborhood policy was launched. The implementation of the ENP is carried out through action plans and three main principles prepared by neighboring countries and the EU. These are: (i) the principle of differentiation, (ii) the principle of joint-ownership and (iii) the principle of conditionality. The action plans are political conventions that are not legally binding and include the reforms expected to be implemented in neighboring countries.

The neighborhood policy is a new and remarkable area, which has been examined by researchers since mid-2000s. In particular, most of the researchers working on the enlargement policy were interested in this policy. Approaches to neighborhood policy can be categorized into four groups. The first group is institutional approach group. This group claims that the interests, norms and values of the Union play a role in the development of the neighborhood policy. By following same process with enlargement policy, neighborhood policy aims to ensure stability and security in neighboring countries. However, though the used method and goals are close, the same budget and the same perspective are not presented to the neighboring countries. The second group investigates the policy by questioning how much the Union affects the internal reforms of the countries concerned. In particular, they examine to what extent various sectors are affected and political transformation is brought about in neighboring countries. The

third group considers the policy as the foreign policy of the Union. As a foreign policy instrument, the security and stability dimension of the policy have been examined by researchers. However, economic dimension of the policy has remained as secondary. Some of the researchers in the group question what the EU's presence and actor in the international arena means. Some researchers argue and define that the EU as the normative power which means that the force of influence based on norms and values is more effective than political and military power. Whereas, some researchers claim that the EU as market power means that economic interests and market regulations are more attractive than EU norms and values. The last group stated that the regional and geographical dimension of the policy. The countries covered by the policy are considered as eastern and southern neighbors.

Eastern Partnership was launched in 2009 to increase the Union's cooperation with Moldova, Ukraine, Belarus, Azerbaijan, Georgia and Armenia. The main goal is to establish conditions for accelerating political unity and to ensure more economic integration with partner countries. There are four separate areas planned to cooperate. These are: comprehensive institution building program, deep and comprehensive free trade agreements, visa liberalization, additional cooperation and technical assistance in various fields. The ENP aims democratic and economic transformation within the related countries. However, when the current situation of neighboring countries was evaluated, it appeared that the transformative effect of policy was weak. The countries in the region are underdeveloped in terms of socio-economic level and the functioning of democracy. Nevertheless, EU is the first trade partner of most of these countries by establishing an advanced business relationship with these countries.

In this study, the eastern neighbors of EU were examined according to their income levels and were also evaluated in terms of governance quality and economic freedom. When the relations formed within the framework of the ENP were evaluated; it was concluded that EU has established intense economic relations with Moldova, Ukraine and Georgia and Georgia had a better position in terms of both economic freedom and governance quality compared with other countries.